

Hur kan vi förbereda oss på det otänkbara? *Några kommentarer till Skolsäkerhetsutredningen*

CHARLOTTA THODELIUS & NIKLAS FROSTMARKER

SKRIFTER FRÅN AKADEMIN FÖR POLISIÄRT ARBETE
NUMMER 4, 2024

HÖGSKOLAN
I BORÅS

Skrifter från Akademin för polisiärt arbete är en ny publikation med fokus på polisens arbete och utbildning. Innehållet har karaktären av working papers och nya nummer publiceras utan någon bestämd utgivningstakt. Redaktionen står för granskningen men även andra experter kan anlitas i bedömningen.

Redaktionen består av

Redaktör:

Micael Björk, gästprofessor, micael.bjork@socav.gu.se

Teknisk redaktör:

Johanna Avadahl, kommunikatör, johanna.avadahl@hb.se

Skrifter från Akademin för polisiärt arbete, nummer 4

ISBN 978-91-89833-43-2 (pdf)

Utgiven av: Högskolan i Borås

Borås, 2024

Innehållsförteckning

Redaktörens förord Micael Björk	sida 4
Hur kan vi förbereda oss på det otänkbara? Några kommentarer till Skolsäkerhetsutredningen Charlotta Thodelius & Niklas Frostmarker	sida 5
Litteratur	sida 14

Redaktörens förord

Den förra publikationen i *Skrifter från Akademin för polisiärt arbete* var en katalog med korta presentationer av västsvensk polisforskning. I föreliggande nummer kommenterar Charlotta Thodelius och Niklas Frostmarker Skolsäkerhetsutredningen (Dir. 2022:86), särskilt arbetet med att förhindra skolattacker och de problem som kan knytas till analyser och åtgärder.

Thodelius är forskningsledare och universitetslektor i kriminologi på Akademin för polisiärt arbete. Frostmarker är polis och lärare i polisiär konflikthantering på samma akademi vid Högskolan i Borås. Båda undervisar på polisprogrammet och deras samarbete i detta nummer konkretiserar skriftseriens mål om att vara en integrerande plattform för vetenskapliga forskare och praktiker inom polisprofessionen.

Skriftserien utgår från att kunskapssökande inom universitetsvärlden definitions- mässigt är ett oavslutat projekt. Denna publikationsidé samspelar med uppfattningen om att den senaste kunskapen inom polisarbetet inte sällan ägs av praktikerna på fältet. Föreliggande publikation syftar till att föra ut aktuell kriminologisk forskning, men också till att hitta en modell för att ringa in – sammanställa, synliggöra, sprida – den dubbla kunskap som polislärarna sitter på i egenskap av poliser och lärare vid Högskolan i Borås.

Förhoppningsvis upplevs skriften som relevant bland forskare och poliser och en vidare krets av läsare, med intresse för landets skolsäkerhet.

Micael Björk, gästprofessor och redaktör

Hur kan vi förbereda oss på det otänkbara? Några kommentarer till Skolsäkerhetsutredningen

Charlotta Thodelius & Niklas Frostmarker

Skolattacker med dödlig utgång var bara för ett tiotal år sedan en mardröm för svenska skolor och föräldrar med barn i skolåldern. Fenomenet förknippades främst med amerikanska skolor och förklarades med psykisk sjukdom, videovåld samt, framförallt, lätt åtkomliga skjutvapen.

Våldet kröp över tid allt närmare, med attackerna i Finland 2007 och 2008. I oktober 2015 inträffade den mest dödliga skolattacken i Sverige, då Kronan i Trollhättan attackerades av en ensam gärningsman. Därefter följde attacker i Eslöv, Kristianstad och Malmö under perioden 2021 till 2022. Därtill har flera potentiella gärningspersoner gripits för förberedelse av skolattacker, senast en ung man utanför Göteborg under våren 2023. Numera har fenomenet även ett namn och en förkortning som börjar bli känd: Skolor med pågående dödligt våld (PDV).

Det har, utan tvivel, skett en förändring av säkerhetsläget i svenska skolor och händelser som för ett tiotal år sedan var otänkbara, är nu en realitet. Detta har inte gått oförmärkt förbi, skolor arbetar med riskanalyser och handlingsplaner för pågående dödligt våld, de deltar även i utbildningar för att hantera pågående dödligt våld. Problemet med skolattacker har uppmärksammats politiskt genom Skolsäkerhetsutredningen (Dir. 2022:86). Det första resultatet av utredningen är delbetänkandet *Samhället mot skolattacker* (SOU 2023:28). Delbetänkandet rymmer lagändringar som innebär att Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE) ska kunna hantera personuppgifter i ett utökat uppdrag, som egen myndighet, i arbetet mot skolattacker. Ett slutbetänkande från Skolsäkerhetsutredningen redovisas under 2024.

Vi är i vissa delar kritiska till förslagen i delbetänkandet, och kritiken presenteras utifrån tre teman som vi har identifierat som centrala för att förstå skolattacker och det förebyggande arbetet. Först lyfter vi fram svårigheter med att gärningspersoner går under radarn, därefter diskuterar vi samverkans (o) förmåga gällande skolattacker och till sist risken att fastna i ett slags före-fas. Texten utgår från förslag i delbetänkandet, som ställs i relation till polisiär erfarenhet och det aktuella forskningsläget rörande PDV i skolmiljöer. Vår ambition är att bredda diskussionen om samhällets ansvar vid skolattacker och ge nya infallsvinklar på det förebyggande arbetet.

Profileringsdrömmen och gärningspersoner under radarn

I delbetänkandet finns en genomgående tanke om att, genom lagändring, ge CVE möjlighet att ta del av personuppgifter rörande potentiella gärningspersoner, och på så sätt initiera samverkan kring personen och arbeta brottförebyggande. För att få tillgång till personuppgifter, utgår delbetänkandet även från att skolan har förmåga att identifiera de individer som potentiellt kan genomföra en skolattack, vilket går på tvärs med en stor del av forskningen kring PDV i skolmiljöer.

Ett genomgående fynd i nationell och internationell forskning är att gärningspersonerna går "under radarn", det vill säga undviker upptäckt innan attacken, även i de fall som attacken planerats över lång tid (Newman m.fl. 2004; Lindgren & Thodelius 2017; Thodelius 2012; Thodelius m.fl. 2021). Det handlar i praktiken om att de varningstecken eller signaler som finns hos gärningspersoner är svaga eller mixade signaler, som inte har kunnat tolkas som varningstecken förrän efter händelsen. Framförallt handlar det om depression, suicidalitet, förändrad position i skolans hierarki och/eller försämrade skolprestationer, där förändringar ofta reduceras till att vara "en del av ungdomstiden" (Newman m.fl. 2004:81;89;111 ff.; 161).

Forskningens bild av varningstecken som svaga och knappt urskiljbara från "vanliga" förändringar under ungdomstiden ligger inte i linje med de varningstecken som lyfts fram i slutbetänkandet. Där läggs fokus på att skolan ska bli bättre på att upptäcka extrema politiska åsikter eller en eskalerande psykisk ohälsa – vilket är något av en motsats till forskningens konstaterande om svaga och mixade signaler.

Givetvis kan det ha funnits tecken på psykisk ohälsa och extremism hos gärningspersoner, men detta har sällan upptäckts innan attacken, utan efter attacken då utredningen av ärendet visat på detta. En risk med att föreslå ökad vaksamhet i relation till varningstecken som politisk extremism eller psykisk ohälsa, är att skolpersonal fastnar i stereotypa bilder av gärningspersoner, till exempel kopplade till subkulturella uttryck, musiksmak, etcetera.

Vi behöver ha med oss att ungdomstiden är en tid då ungdomar provar olika roller, till viss del provocerar eller prövar olika identiteter. I den processen kan vissa subkulturella uttryck vara ett sätt att skapa en personlig identitet, utan att vara ett ideologiskt uttryck.

En av de största myterna i modern historia rör Columbine-skjutningens datum, 20:e april, vilket har tolkats som en hyllning till Hitler, som föddes det datumet. Men i gärningspersonernas egna dagböcker framkommer att datumet valts som en hyllning till deras favoritband KMFDM, som skulle släppa skivan *Adios* den 20 april 1999. Det har alltså ingenting med "nazism" att göra.

Det finns gott om andra exempel där gärningspersoner inte passar in i stereotypen, till exempel skytten i Marysville Pilchuck High School år 2014, där attacken skedde veckan efter att han blivit krönt till "homecoming prince". Eller, den unge gärningsmannen vid Malmö Latinskola som 2022 mördade två lärare, han upplevdes vara en god student, med flera respektabla fritidsintressen, bland annat karate och teckning.

Att fastna i stereotyper eller svaga varningstecken leder till att resurser läggs på fel saker och att enskilda individer stigmatiseras och felaktigt utpekade som potentiella gärningspersoner. Skolor och andra aktörer kan även riskera att sätta igång stämplingsprocesser som de facto leder till brott.

Skolattacker, framförallt de som innebär ett slumpmässigt våld, är ofta mycket välplanerade och tanken på att genomföra attacken har ofta funnits under ett eller flera år och konkretiserats under de senaste månaderna (Thodelius 2012). Trots att gärningspersonen anses gå under radarn, så förekommer läckage gällande planeringen (O'Toole 2000). Planer eller konkreta hot riktas emellertid inte direkt till skolorna, utan kommunikationen – läckagen – sker främst till andra elever eller vänner till gärningspersonen, alternativt postas i olika internetforum. Personer som får kännedom om planer eller hot vidarebefordrar inte alltid informationen. Anledningen till att informationen stannar på vägen beror på flera olika faktorer, till exempel lojalitet mellan ungdomar, en misstro mot att vuxenvärlden ska ta informationen på allvar eller osäkerhet om var och hur informationen kan lämnas anonymt. Även lokalsamhället runt skolan kan påverka negativt, genom till exempel rädslan för ryktesspridning vilket kan påverka viljan att delge information (Newman m.fl. 2004; Pollack m.fl. 2008; Thodelius m.fl. 2021).

Att läckaget sker utanför skolmiljön, gör det också svårt för skolan att agera utifrån en konkret hotbild eller arbeta med identifiering av potentiella gärningspersoner. I flera tidigare fall framkommer att skolan inte har en bild av att gärningspersonerna varit "monster" eller passat in i en stereotypisk mall som en arg, ung man med extrema politiska åsikter eller subkulturella avvikande tendenser. Tvärtom verkar skolan ha en bild av att gärningspersonen varit relativt vanliga, men något introverta ungdomar som inte stuckit ut på något uppseendeväckande sätt – vilket återigen poängterar svårigheterna med en tidig identifiering av potentiella gärningspersoner.

I en strävan att identifiera gärningspersoner har det gjorts flera försök att skapa checklistor på varningstecken, i ett försök att identifiera dem. I flera fall har dessa listor varit kontraproduktiva och icke-våldsamma elever har pekats ut som potentiellt våldsamma (O'Toole 2000:2). Checklistor och profilering har i de här fallen en låg träffsäkerhet, eftersom fenomenet skolattacker fortfarande är så pass ovanligt, jämfört med andra typer av brott, varför det blir svårt att nå valida resultat med profilering (Mulvey & Cauffman 2001). Istället utvecklades riskbedömningsmodeller, där "totalen av omständigheter" kommit att stå i centrum (O'Toole 2000; Cohen 2022).

Ytterligare ett problem, är att PDV i skolmiljöer är ett paraplybegrepp som fångar flera olikartade händelser (Thodelius & Sandén 2019), vilket också ger en viss variation av gärningspersoner och motiv till brottet. Generellt sett går det att fastställa tre olika typer av PDV i skolmiljöer:

1. Skolan kan bli en brottsplats för en pågående, och i vissa fall känd, konflikt som eskalerar till dödligt våld i skolan och oskyldiga riskerar att drabbas. Våldet är här riktat mot en eller flera specifika personer. Det kan till exempel handla om gängkonflikter som flyttar in eller långdragna konflikter mellan en eller flera individer både innanför och utanför skolan.

2. Skolan attackeras av en eller flera elever/före detta elever, där våldet riktar sig mot skolan som institution och inte mot specifika elever. Våldet i de här skolattackerna beskrivs ofta som explosivt och det är i flera fall en slump vem eller vilka som blir offer. Den här typen av skolattacker är det som vi förknippar med skolskjutningar – och också den typ av PDV som Skolsäkerhetsutredningen i första hand riktar in sig på.
3. Skolan kan även bli en brottsplats och ett mål för terror- eller hatbrott, där skolan väljs som ett lämpligt mål, som till exempel attacken mot Kronan eller attacken i Beslan, Ryssland.

Av dessa tre typer av PDV i skolmiljöer är det främst typ 2 och 3 som forskningen tidigare studerat och det är även här det finns viss kunskap om gärningspersonernas karaktäristika, som brukar beskrivas som fem nödvändiga, men inte tillräckliga villkor (Newman m.fl. 2004).

För det första, upplever gärningspersonerna en extrem social marginalisering, det vill säga att de inte känner att de hör hemma i varken sin närmiljö eller i sin sociala position. Det kan handla om allt från reell mobbning till ett självvalt utanförskap (Lindgren & Thodelius 2017). För det andra har individerna en psykosocial sårbarhet, vilken försvårar hanteringen av den sociala marginaliseringen. Ytterst få gärningspersoner har någon fastställd psykiatrisk diagnos innan attacken, men retrospektivt framkommer att de lidit av depression och/eller självmordstankar i första hand. Självmordstankar och planer på att ta sitt liv underlättar också våldsanvändningen, eftersom det leder till att våldet inte kommer få några konsekvenser i form av juridiskt efterspel (Thodelius m.fl. 2021). Just det extrema våldet i attacken och att gärningspersonen inte har någon tidigare historia av våldsanvändande och/eller kriminalitet, leder till en bild av att gärningspersonen ”bara exploderar” i ett ohämmat raseri (Newman m.fl. 2004).

För det tredje, använder sig gärningspersonerna av ett specifikt kulturellt manus som förknippar våldsanvändning med vissa maskulinitetsideal, globala och lokala referenser till kultur, populärkultur, hjältar och antihjältar. Det kan handla om referenser till tidigare gärningspersoner, fiktiva karaktärer och musik samt skönlitteratur. Att ha ett kulturellt manus är relativt vanligt under ungdomsåren, det hjälper ungdomar att hitta en identitet och kan ses som en blue-print över olika former av problemlösningar. Det som dock är speciellt i relation till gärningspersonerna är att de förkroppsligar manuset, går från referenser till en praktik och ett rättfärdigande av dödligt våld riktat mot skolan (Newman m.fl. 2004; Lindgren & Thodelius 2017; Thodelius 2012). Det är så att säga inte farligt att gilla våldsamma spel, men det blir farligt om praktiken i våldsamma spel omsätts till praktisk problemlösning i verkligheten.

Ett fjärde villkor är att gärningspersonerna går under radarn, som vi tidigare varit inne på. Individerna undviker upptäckt trots att de ofta har planerat sin gärning under en

längre tid och att det finns ett visst läckage, där det är viktigt att komma ihåg att läckaget sällan sker i skolmiljön utan främst i internetmiljöer.

Det sista villkoret, är tillgången till vapen, där amerikansk forskning i första hand har studerat tillgången till och kunskapen om skjutvapen (Newman m.fl. 2004). Villkoret är dock svårare att definiera i svenska sammanhang, då det är starkt sammanlänkat med ordet skolskjutning – vilket indikerar att skjutvapen är en nödvändighet. I en svensk kontext används främst stickvapen, vilket är svårare att reglera tillgången till. En kökskniv, en morakniv eller en sax kan inte förbjudas eller beläggas med licens. Sedan kanske det även är så att det här villkoret är tautologiskt – eftersom det är en självklarhet att vapen, oavsett typ, är nödvändiga för att kunna genomföra en attack (Thodelius 2012).

Precis som vi började texten, är det svårt att identifiera gärningspersoner på förhand, i alla fall att profilera dem utifrån en specifik mall. Det förebyggande arbetet bör istället ta sin utgångspunkt i tre andra strategier, som till viss del tangeras i delbetänkandet och Skolsäkerhetsutredningen. Det handlar om att justera radarn och hitta vägar för samverkan, att inte fastna i före-fasen och att faktiskt våga förbereda sig på det otänkbara (mental förberedelse).

Samverkans (o)förmåga

Samverkan är ett nyckelord i det brottsförebyggande arbetet, oavsett om vi pratar mängdbrott eller dödligt våld. I skolmiljöer är samverkan särskilt viktigt, eftersom skolan de facto är en brottsplats (Thodelius 2019). Generellt sett kan vi konstatera att skolans anmälningsbenägenhet behöver ökas, inte minst gällande våld i skolan. Skolan är en del av samhället och innefattas av samma lagar och förordningar, och har därför samma rättigheter och skyldigheter som övriga institutioner.

När det kommer till det dödliga våldet i skolmiljöer, så är en svårighet att den unge går under radarn. Detta kan bero på att radarn idag till stora delar är felinställd, fokus ligger på extroverta eller utåtagerande barn och unga – inte de som är tysta eller introverta. Gärningspersoner som begått skolattacker förenas ofta av andra kännetecken än de vi förväntar oss; de beskrivs som tystlåtna och inåtvända samt att de innan attackerna ofta får en något försämrad skolprestation och uttrycker depressiva eller suicidal tankar. Det är, så att säga, en helt annan elevgrupp som skolpersonalen ska upptäcka än den som kanske förväntas dels utifrån mediabilderna, dels utifrån klassiska riskfaktorer för brott (Thodelius m.fl. 2021).

Naturligtvis tror vi, precis som det framgår i delbetänkandet, att skolpersonalen är de som har störst chans att upptäcka om en individ exempelvis ändrar sitt beteende, men informationen behöver hanteras på rätt sätt. Att information kommer polisens kännedom, kan vara helt avgörande för att kunna stoppa en attack i planeringsfasen. Individärenden av den här sorten behöver tas på allvar (polisanmälas) och inte ”bara” hanteras i den egna verksamheten genom till exempel kontakt med vårdnadshavaren. Det är även här samverkan blir en viktig faktor, så att inte informationen stannar i

enskilda verksamheter med begränsade kontakter utåt. Skola, polis och socialtjänst måste mötas i dessa, men även andra, frågor som rör barn och ungdomar.

Problemet med radarn i skolan är att den i första hand fångar in extroverta eller så kallade ”problematiska elever” och inte de introverta eleverna, den grupp som tidigare gärningspersoner har tillhört. Det finns alltså en svårighet kopplad till identifikation i skolmiljön. Men om radarn justeras, genom att exempelvis uppmärksamma elever som ger uttryck för depressiva tankar, så kan kanske individerna identifieras i planeringsstadiet. Men för att kunna fastställa att något verkligen är på gång, krävs att samverkan förbättras i individärenden som rör barn och unga, så att avgörande information kan delas för att kunna skapa en robust lägesbild för en risk- och hotbilsbedömning.

Samverkan ska bygga på förmågan att hjälpa, inte oförmåga i dessa ärenden. Vilket gör att det är viktigt med en central stödfunktion för att nationellt samordna exempelvis kunskapshöjande utbildningsinsatser. I efterspelet av skolattacker, både nationellt och internationellt, framkommer i flera fall att det funnits oro kring individen i skolan, men att det inte funnits någon samverkanspart eller stödfunktion i dessa frågor, vilket gjort att gärningspersonen inte bara gått under radarn – utan även hamnat mellan de berömda ”stolarna”.

Newman och hennes kollegor (2004) kallar fenomenet organisationens mörka baksida, där skolverksamheten och det omkringliggande samhället består av löst kopplade system, där information inte delges, fastnar eller graden av allvarlighet reduceras mellan de olika leden.

Till exempel kan det handla om läraren som tycker synd om en elev och inte vill lyfta hans uttryckta hot på en elevkonferens, eller rektorn som skjuter på att meddela polisen om att det upptäckts klotter med dödshot på skoltoaletten, eller polisen som anser att hot mot en namngiven skola på Tik-Tok bara är okynneshot och ungdomlig dumhet.

I delbetänkandet lyfts just behovet av en central stödfunktion, men vi ser även att om förslaget antas och Centrum mot våldsbejakande extremism (CVE) blir en egen myndighet bör denna ansvara för att få till riktlinjer för en samverkan som fungerar över tid och för samtliga parter på lokal, regional och nationell nivå.

Risken att fastna i före-fasen

Delbetänkandet lyfter fram flera olika åtgärder för att förbättra lokala och regionala aktörers samverkan med individärenden för att förhindra skolattacker, det föreslås även en ändring i personuppgiftsbehandlingen, för att CVE:s arbete med ärendena ska underlättas. Förslagen följs i sin tur av en konsekvensanalys med fokus på integritetsfrågor etcetera, men utifrån vår synvinkel finns det flera konsekvenser med förslaget som inte hanteras, framförallt risken att aktörerna hamnar i en före-fas – och inte ser på skolattacker i termer av *före, under och efter*.

Inom polisens utbildning kopplat till PDV och terror talas det om faserna "före, under och efter" en attack. Frågan blir då, hur långt sträcker sig det förebyggande arbetet för skolorna? Handlar det bara om att identifiera potentiella gärningspersoner, eller inkluderar det även ett ansvar att förhålla sig till skolans agerande under och efter en attack? Eller är under- och efter-fasen det polisiära uppdraget, och vad blir då Polismyndighetens roll, ska arbetet ske i samverkan med skolan, i form av gemensamma övningar och mental förberedelse, eller är det av mer ad hoc- karaktär, där polisen och skolan arbetar parallellt? Det är många frågor som återstår att reda ut.

Delbetänkandet och Skolsäkerhetsutredningen utgår från den sociala brottspreventionen, med ett starkt fokus på individen. Det saknas helt resonemang om situationell brottsprevention och framförallt om att skolhuset i sig kan ha en förebyggande funktion. Skolhusets utformning och placering av funktioner skapar möjligheter att minimera riskerna vid en skolattack, bland annat genom att ha ett tillträdesskydd, ger möjlighet för att fly eller gömma/barrikadera sig. Ett välplanerat skolhus, stimulerar även en praktik av mentala förberedelser för skolpersonalen – att tänka fly, göm dig eller slåss ("run, hide, fight", se bl.a. Homeland Security 2008).

Inom polisen talas det om den mentala förberedelsen för exempelvis skolpersonal, då man i en situation av stark stress, kanske med fara för sitt eget liv, kommer antingen vilja fly, slåss eller frysa helt. Om möjligheten finns att sätta sig i säkerhet genom att fly, kommer många sannolikt att göra det. Finns inte den möjligheten, att man befinner sig på ett högre våningsplan eller har långt till närmaste utrymningsväg, måste man försöka sätta sig i säkerhet i något utrymme, där det går att låsa eller att barrikadera dörren för att försvåra för gärningspersonen så mycket som möjligt. Som sista utväg äger ju alla och envar rätten till nödvärn för att försvara sitt liv. Hur många är medvetna om det och har någonsin tänkt den tanken?

Vid ett flertal skolor finns riktlinjer så som klistermärken och lappar där det står "Hot – pil in, Brand – pil ut". Denna grova förenkling kan leda till en katastrof om skolbarn och personal sätter sig i ett klassrum istället för att följa sin överlevnadsinstinkt och springa ut från skolan.

Medvetenheten och kunskapen hos de som är med och skapar och bygger dagens skolor sträcker sig inte till det brottsförebyggande arbetet, och flera skolor har mycket dåliga möjligheter till ett fysisk skydd eller skyl, samt att tillträdesskyddet oftast är obefintligt eller enkelt att ta sig igenom. Skolhuset verkar även vara av betydelse för genomförandet av attacken från gärningspersonens perspektiv, då hen tar stöd i det byggda för att genomföra attacken (Thodelius 2021). Gärningspersonen är i de flesta fall en elev eller före detta elev på skolan, som känner miljön och på så sätt kan välja strategiska mål med sin attack, känner vilka lokaler som används samt utnyttjar även kunskapsövertaget kring platsen mot polis vid ingripande.

Ytterligare en aspekt av att gärningspersonen är elev eller före detta elev i skolan, sätter frågan om att öva PDV-incidenter med elever i ett nytt ljus. Civila säkerhets-

företag, skolledare och kommunala säkerhetssamordnare förespråkar ibland detta utan att närmare reflektera över konsekvenserna. Så som vi ser det, kan det leda till tre synnerligen önskade konsekvenser:

1. Eleverna får inspiration till att genomföra en attack som en ”praktisk” problemlösning eller en väg till berömmelse.
2. Potentiella gärningspersoner får skolans beredskapsplan/taktik presenterad för sig och får på så sätt information om både vart potentiella offer finns och hur personal är instruerad att agera.
3. Övningar kan även skapa en osäker och otrygg arbetsmiljö för lärare, ledning och övrig skolpersonal samt elever, eftersom det väcker tankar om att skolhuset är osäkert, att något kan hända och framförallt saknas det idag en beredskap för att ta hand om barns och ungas oro.

En konkret farhåga är alltså att det förebyggande arbetet fastnar i en före-fas och att samhällets samlade resurser därmed läggs på att identifiera potentiella gärningspersoner. Dock är den typen av förslag med fokus på individärenden eller identifikation inte en lösning om de inte förankras i ett större sammanhang eller i alla fall kopplas till frågor kring Polismyndighetens roll i samverkan med skolan, personalens mentala förberedelse och vilka förutsättningar det specifika skolhuset ger för att agera under en skolattack.

Hur förbereder vi oss för det otänkbara?

Även om PDV i skolmiljöer idag är en verklighet, är vi dåliga på att förbereda oss på det otänkbara. Ingen lärare vill tänka att en elev är en eventuell gärningsperson, ingen förälder vill heller tänka så om sitt barn. Ingen arkitekt vill tänka att hans skolhus inte är robust eller kan vara potentiellt farlig vid en skolattack. Dessutom tror vi nog även, lite till mans, att det finns en samverkan mellan aktörer och en samsyn i frågan om hur vi ska hantera och förebygga skolattacker. Men om så inte är fallet, hur ska vi då förbereda oss på det otänkbara?

Skolans säkerhet måste för det första tas på allvar. Detta kan göras genom en förändring av Skollagen (2010:800), där frågan om säkerhet lyfts fram, inte minst för att medvetandegöra och synliggöra skolans samhällsansvar. Vidare behöver skolpersonal få bättre utbildning i att lära sig mer om gärningspersoner och på så sätt kunna justera radarn och öka upptäcktsrisken.

Skolans säkerhetsarbete bör därför även innefatta både social och situationell brottsprevention, där det ges utrymme att arbeta med både individer och den byggda miljön. Det förebyggande arbetet kring individer måste göras i samverkan – där Polismyndigheten är en aktiv part. Om inte polisen meddelas kan man heller inget göra. En tumregel är att hellre anmäla en gång för mycket än en gång för lite. Låt polisen göra bedömningen och agera utefter om det ska tas på allvar eller ej.

Det finns även ett behov av mental förberedelse för skolpersonal, för att kunna hantera situationen om det värsta händer. Förberedelser av det slaget måste göras på plats, i det specifika skolhuset, för att man ska förstå vilka möjligheter att fly, gömma sig eller slåss som finns. Därtill behöver den mentala förberedelsen innefatta olika typer av scenarier för att tydliggöra att skolan kan bli en arena för PDV-händelser. I sammanhanget är det dock centralt att det är de vuxna i skolmiljön som för dialogen, genom att undvika övningar som inkluderar elever.

Vi får inte fastna i ett statiskt tänkande, där vi bara har en lösning eller metod att följa. En skolattack är så mycket mer komplex för att det ska vara tillämpningsbart. Förutsättningarna för att fly eller gömma sig förändras beroende på var i lokalerna man befinner sig, men också i relation till vilket hot som man möter. Det är svåra taktiska bedömningar, som även polisen brottas med och måste förhålla sig till i en ingripande situation. Med andra ord finns det ingen enkel lösning eller metod att presentera utan det beror på situationen – vilket gör att en eventuell ny myndighet som hanterar individärenden, kanske inte är den lösning som bäst behövs.

Ett bättre första steg är att börja våga tänka på det otänkbara, förstå hur och varför skolan kan bli en plats för PDV, bara genom det har vi kommit en bra bit i det förebyggande arbetet.

Litteratur

- Cohen, K. (2022). *Kriminologiska perspektiv på terrorbrott*. Stockholm: Liber.
- Homeland Security (2008). *Active shooter: How to respond*. Washington: Homeland Security.
- Lindgren, S.-Å. & Thodelius, C. (2017). School Shootings in Seven Countries: Testing and Developing the Theory of Five Necessary Conditions. Ur: Andersson, B., Pettersson, F., & Skårner A. (red.). *Den motspänstiga akademikern. Festskrift till Ingrid Sahlin*. Malmö: Égalité.
- Mulvey, E.P. & Cauffman, E. (2001). The Inherent Limits of Predicting School Violence. *American Psychologist*, 56(10):797-802.
- Newman, K.S., Fox, C., Harding, D., Mehta, J. & Roth, W. (2004). *Rampage. The social roots of school shootings*. New York: Basic Books.
- O'Toole, M.E. (2000). *The school shooter: A threat assessment perspective*. Federal Bureau of Investigation U.S. Department of Justice.
- Pollack, W., Modzeleski, W. & Rooney, G. (2008). *Prior knowledge of potential schoolbased violence: Information students learn may prevent a targeted attack*. United States Secret Service and United States Department of Education.
- Thodelius, C. (2012). *Post-Columbine*. Göteborgs universitet: Göteborg [Masteruppsats i kriminologi]
- Thodelius, C. (2019). Architecture and Deviance in Schools – Implications of a Meta Synthesis of Hotspots in Swedish Schools. *Nordisk Arkitekturforskning*, 31(2):81–104.
- Thodelius, C. (2021). Spatial use in school shootings. New ways of looking at school design. Ur: Lindahl, G. & Thodelius, C. (red). *Environments by design. Health, Wellbeing and Place*. Amps-proceeding series 26.1. [<https://architecturemps.com/proceedings/>]
- Thodelius, C. & Sandén, H.-O. (2019). Lethal School Violence in Scandinavia: Development of an Incident Typology and Suggestions for Prevention. *Journal of Risk Research*, 22(6):692-700.
- Thodelius, C., Währborg, P. Sandén, H-O & Besslinger, C. (2021). *Kriminologiska perspektiv på dödligt skolvåld*. Stockholm: Liber.